

приходить до того, щоб усвідомити себе у загальній формі і це пізнання перехід у загальну вільну діяльність людського суспільства, яке своїм існуванням реалізує нескінченний принцип розвитку – перетворення всього на все інше. Людство має прагнути стану субстанції взагалі у своєму існуванні. Це і буде тим, що людина стане вільною або богом у матерії!

Сергій Симоненко (Ансі, Франція)

АНТРОПОЛОГІЯ: ШОПЕНГАУЕР ТА ДОСТОЄВСЬКИЙ VERSUS І.КАНТ

Ми знаємо, що однією з останніх робіт І.Канта була його «Антропологія», у якій він хотів описати людину, як він собі її уявляв. У нього вийшов скоріше психологічний етюд. Але до його «Антропології», по суті, можна віднести усі роботи, тому що вони відповідають на питання: «Що таке людина?». А.Шопенгауер не написав окремої книги з антропології, але по його філософським роботам та книжці «Афоризми життєвої мудрості» можна скласти його уявлення про людину, яке значно відрізняється від Кантівського. Те ж саме можна сказати і про Ф.М.Достоевського, який вже у юнацькому році (у 16 років) у своєму листі до брата Михайла ставить перед собою завдання розгадати загадку «Що таке людина?». І хоча він не написав окремої роботи з антропології, всі його книжки присвячені цій розгадці. І ми вважаємо, що цікаво порівняти їх досить несхожі уявлення про людину, які в цілому дають більш адекватну «Антропологію».

Почнемо з І.Канта. Головною рисою, яка відрізняє людину від усього, за Кантом, є її розумність. В цьому плані Кант виступає як мислитель свого часу (Нового часу та Просвітництва) і виражає загальні інтенції і пафос цього часу. Розумність у Канта пов'язана з загальним (всезагальним) благом. Людина у Канта постає як істота, яка здатна усвідомити своє положення у світі, підняти до розуміння своїх дійсних інтересів, які загальні для усіх людей, зрозуміти що таке дійсне добро і зробити моральний вибір на користь добра на основі вільного вибору. Кант вірить, що людина може побудувати світ на розумній (раціональній) основі, яка включає як відносини між людьми, так і відносини між державами. У своєму трактаті «До вічного миру» Кант пише, що настане час, коли люди перестануть воювати і почнуть домовлятися, тому що зрозуміють, що мир відповідає загальному благу.

Кант вірить у прогрес людства, розуміючи правда під цим, прогрес розумного початку в людині (на відміну від сучасних технократів). Неможна сказати, що Кант не бачить негативні людські якості, нерозумну поведінку людини, але він є оптимістом і він вірить, що людина може стати краще, якщо буде керуватися розумом і категоричним імперативом, які пов'язані з загальним благом усіх людей. Але для цього людина повинна зрозуміти свій дійсний(правдивий) інтерес, вона повинна піднятися до рівня розумності, повинна прийняти правдиву форму людських відносин, заснованих на категоричному імперативі. Людина повинна робити вольові зусилля у цьому напрямку, щоб виконати своє дійсне призначення бути Людиною. Воля повинна діяти у єдності з розумом. І, в цьому – повинна, вся проблема.

Трохи пізніше, Шопенгауер напише: « Хто сказав вам, що існують закони, яким повинна підкорятись наша поведінка?». Вже у цьому вислові він критикує позицію Канта, вважаючи що таких загальних законів немає. При цьому він спирається на свій емпіричний життєвий досвід, на свої спостереження за реальною людиною. Шопенгауер, а за ним і Ф.М. Достоевський у своїх романах показує, що людина у своїй поведінці керується не стільки розумом, скільки ірраціональним волінням і хотінням («Я хочу і все...»), а також – не загальними, а своїми егоїстичними інтересами. Вона може щось зробити навіть якщо це протиричить її інтересам, просто з власної забаганки. Так герой «Записок з підпілля», коли йому пропонують блага світу, говорить: «А я візьму вам і фігу покажу...». Людина може вбити іншого навіть не з користі (хоча і з користі також), а просто так, з поганого настрою або керуючись, навіть, раціональними міркуваннями, як це робить Раскольников з роману «Злочин і кара». Людина може обґрунтувати агресію на іншу державу на основі власної інтерпретації історичних фактів, як це робить сьогодні Путін.

Як Шопенгауер, так і Достоевський показують, що людина виявляється більш складною істотою («широк человек...» – «Брати Карамазови»). Крім позитивних якостей в ній багато негативного: і заздрість, і злоба, і лицемірство, і дурість, і агресивність тощо. І ці негативні якості людини не можна не враховувати при пізнанні людини і при побудові « Антропології».

Кант каже, що воля повинна діяти у єдності з розумом і керуючись розумом. Але людині дуже важко жити у модусі « належного», тим більше – всезагального. Більшість людей сприймає «належне» як певне насильство над собою. « Належне», дійсно часто буває нав'язуванням, навіть у таких необхідних сферах як освіта та виховання. Не випадково, З.Фрейд вважав його певною репресією. Але без «належного», без

обов'язку не може існувати культура. А на «належне» у Кантівському розумінні здатна невелика кількість людей високої культури, які керуються розумом і мають високу моральну самосвідомість.

Так хто ж був більш правий у цій заочній суперечці?. Можна сказати, що кожен з них. Просто Кант виходив з розумного початку в людині, з здатності людини ставати краще, долати в собі лінь, інерцію, бути відповідальним за свої дії і виконувати свій обов'язок – бути Людиною. І це важко, але можливо. Але в людині є і те, що бачили Шопенгауер і Достоевський: нерозумність, егоїзм, гординя, агресивність, тощо. На жаль, ці якості домінують у примітивних людей, у «масової людини». Крім того, цією «масовою людиною» маніпулюють різного роду вожді і «біси» (Ф.М.Достоевський), які використовують ці негативні якості людини у своїх корисних цілях і заради збереження своєї влади.

У підсумку, можна визнати необхідність створення «Антропології», яка б спиралася на напрацювання усіх видатних мислителів і яка б представила людину у всій її «широті».

Марія Братасюк (Львів)

ВЧЕННЯ І. КАНТА ПРО СПІВВІДНОШЕННЯ МОРАЛІ ТА ПРАВА В КОНТЕКСТІ УКРАЇНСЬКОЇ СУЧАСНОСТІ

Нині, коли на порядку денному в українців постала проблема побудови демократичної правової держави, буде дуже слушно звернутися до філософсько-правової спадщини І. Канта, яка, поки що дуже недооцінена. Ю. Кушаков справедливо підкреслив, що існує «...разючий дисонанс між величезною значимістю кантівських філософсько-правових ідей для сьогодення та тим жалюгідним місцем, яке приділяють їм у нашій, принаймі навчальній літературі» [1, с. 128]. Німецький мислитель створив цілісне філософсько-правове вчення, концептуалізувавши правові принципи майбутньої ліберальної цивілізації, які нині українцям корисно реалізувати, інтегруючись в європейський правовий простір.

Творча спадщина І. Канта доволі різнопланова. Немало місця в ній займає проблематика, яка і нині є такою актуальною, а саме питання належного і правильного у людських відносинах. І. Кант, осмислюючи цю проблему, розвинув ідеї, які були кроком вперед, порівняно із напрацюваннями у сфері соціальної та антропологічної проблематики попередників. Сам мислитель вважав, що, якщо є наука, яка дійсно